

Ascendere historiam

Zbornik u čast Milana Kruheka

Biblioteka Hrvatska povjesnica – Zbornici radova

Nakladnik

Hrvatski institut za povijest
10000 Zagreb, Opatička 10
Telefon: +385-1-4851-721
Faks: +385-1-4851-721
Elektronska pošta: institut@isp.hr
<http://www.isp.hr>

Za nakladnika

Jasna Turkalj

Urednici

Marija Karbić
Hrvoje Kekez
Ana Novak
Zorislav Horvat

Recenzenti

Damir Matanović
Ivana Horbec

Lektura

Gordana Malnar

Prijevod sažetaka na engleski

Hrvoje Kekez

Grafičko oblikovanje

Marija Korotaj

Tisak

Intergrafika TTŽ d.o.o., Bistranska 19, Zagreb

Naklada

300 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 895119

ISBN 978-953-7840-38-9

Ni jedan dio ovoga zbornika radova ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji način reproducirati bez pisanog dopuštenja nakladnika.

Nakladnik i urednici Zbornika ne odgovaraju za navode i gledišta iznesena u pojedinim priložima.

Zahvaljujemo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske na novčanoj potpori.

Ascendere historiam

Zbornik u čast Milana Kruheka

Priredili:
Marija Karbić, Hrvoje Kekez, Ana Novak i Zorislav Horvat

Hrvatski institut za povijest
Zagreb, 2014.

Jakša Raguč

Prilog poznavanju rušenja katoličke župne crkve sv. Ivana Nepomuka u Glini

Na osnovi arhivskih materijala katoličke i srpsko-okupacijske provenijencije autor prikazuje okolnosti i tijek uništenja katoličke crkve sv. Ivana Nepomuka u Glini koje su od 1991. do kraja 1994. godine počinile srpske oružane postrojbe i okupacijska općinska vlast Gline.

Ključne riječi: Katolička crkva, crkva sv. Ivana Nepomuka, Glina, Domovinski rat, Republika Srpska Krajina

Ratna stradanja Hrvata Banovine u Domovinskom ratu bila su posebice velika. U uništavanju svega što je pripadalo hrvatskomu narodu velikosrpski agresor posebice se okomio na katoličke sakralne spomenike, koje je doživljavao kao središnje simbole hrvatskoga identiteta. Palile su se, minirale i na druge načine uništavale crkve, njihov pokretni i nepokretni inventar, bogoslužni predmeti, biblioteke, arhivi i ostali predmeti katoličke materijalne i duhovne kulture. Štete su tek u manjem broju slučajeva nastale u izravnim oružanim sukobima. Gotovo se redovito radi o namjernom uništavanju topništvo, miniranjem, paljenjem ili rušenjem teškom mehanizacijom. Rezultat je da je 95% katoličkih sakralnih građevina Banovine uništeno, što je pokazatelj da je razaranja sakralne arhitektonske baštine dio planirane strategije sustavno provođene tijekom rata.¹

Posebice velike štete nastale su u Glinskom dekanatu i glinskoj općini, gdje je tijekom agresije i četverogodišnje okupacije svih 36 katoličkih objekta, koliko ih je bilo, uništeno ili teško oštećeno. Katoličko sakralno graditeljstvo tu je posve nestalo.² Među srušenim

¹ Zorislav HORVAT, "Stanje katoličkih sakralnih građevina – spomenika kulture na Banovini nakon 'Oluje' – kratki pregled", *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 24-25 (1998-1999), 57-75.

² Granice Glinskoga dekanata i Općine Glina ne poklapaju se. U dekanatu se nalaze i župe u sastavu tadašnjih općina Petrinja i Vrginmost, a župe sv. Antuna Padovanskog u Bučici i sv. Marte djevice u Šišincu, koje obuhvaćaju sela na sjeveru Općine Glina, nalaze se u Pokupskom dekanatu. U te je dvije župe do Domovinskoga rata bilo devet crkava i kapela. Glinski dekanat obuhvaća osam župa: sv. Ivana Nepomuka u Glini, sv. Ilije u Maji, Ranjenog Isusa u Maloj Solini i sv. Franje Ksaverskog u Viduševcu u Općini Glina, sv. Antuna Padovanskog u Hrvatskom Čuntiću, Uznesenja BDM u Gori i sv. Bartula u Hrastovici u Općini Petrinja, te Sv. Marije od Pohoda u Topuskom u tadašnjoj Općini Vrginmost. U njima je do rata bilo 27 crkava i kapela. Usp. *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* (Zagreb: Biskupska Konferencija Jugoslavije, 1975), 75-76, 111-112; Mijo DUKIĆ, *Glina i okolica* (Glina: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1980), 263-285 – dodatak pretisku knjige iz druge polovine 90-ih

objektima posebice tragičnu sudbinu ima župna crkva sv. Ivana Nepomuka u Glini, spomenik kulture 1. kategorije od kojega nakon rušenja nisu ostali nikakvi materijalni tragovi. O općim okolnostima njezina uništenja do danas se dosta pisalo.³ Međutim, za cjelovitu sliku potrebno je proučiti izvore katoličke i srpske provenijencije koji govore o rušenju crkve, i to iz dva arhiva. U Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata u Zagrebu čuva se fond "Republika Srpska Krajina", koji sadrži dokumente srpskih okupacijskih vlasti 1990. – 1995., među njima i srpskih vojnih, općinskih i policijskih organa okupacijske vlasti glinskoga područja. U Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, u fondu Nadbiskupskoga duhovnog stola, nalaze se materijali o glinskoj župi. Oba sadrže dokumente koji govore o tragičnoj sudbini ovoga vrijednog spomenika kulture i vjere Hrvata katolika Banovine.

Ilustracija 1. Većina katoličkih objekata Glinskoga dekanata uništena je po prestanku borbi. Primjer je kapela sv. Antuna Padovanskog u pokupskom selu Gračanica, srušena doslovce pred očima vojnika Hrvatske vojske, koji su u listopadu 1992. to nemoćno promatrali s lijeve strane Kupe.

* SVA MORH, GSHV, Herb. Izvješća COR od 13. X. do 25. X. Ev. br. 545. Dnevno izvješće Centra za motrenje i obavješćivanje Općine Sisak od 24. X. 1992. Kl: 811-02/91-01/01. Urbr: 2176-09-04-93-3835.

i Katja MATKOVIĆ MIKULČIĆ, *Crkve i kapele Odranskog i Pokupskog dekanata* (Velika Gorica: Narodno sveučilište, Centar za kulturu, 1998), 107-139.

³ Filip ŠKILJAN, *Kulturno-historijski spomenici Banije* (Zagreb: Srpsko narodno vijeće, 2008), 52; Ilija ŽIVKOVIĆ (ur.), *Ranjena crkva u Hrvatskoj – uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj (1991.–1995.)* (Zagreb: Hrvatska biskupska konferencija – Hrvatski informativni centar – Hrvatska matica iseljenika – Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine Hrvatske, 1996), 333; DUKIĆ, *Glina i okolica* (pretisak), 263-285; HORVAT, "Stanje katoličkih sakralnih građevina", 58.

Župa Glina

Povijesne korijene Župa sv. Ivana Nepomuka u Glini vuče iz srednjovjekovne župe Sračica, iz koje je nastala 1800. godine.⁴ Do 1824. u Glini je postojala kapela sv. Ivana Nepomuka (sagrađena 1769.), kada počinje gradnja župne crkve, koja je dovršena 1827. i svečano posvećena istom svecu 1830., nakon čega je stara kapela srušena. Crkvu je u kasnobarokno-klasicističkom stilu izgradio Bartol Felbinger (Nikola Bartholomeus Fölbinger, 1785. – 1871.), tada vodeći zagrebački graditelj rodом iz Češke, koji se već iskazao nizom uspješnih gradnji u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.⁵ Dužina crkve bila je 29 m, a širina 13,6 m. Od unutarnjega inventara vrijednošću se isticao glavni veliki mramorni oltar, rađen 1720. za zagrebačku katedralu, odakle je nakon potresa (1880.) prevezen u Glinu 1883., zatim orgulje iz 1829., škropionica blagoslovljene vode – dar Radovana Preradovića, sina Petra Preradovića, kip sv. Ivana Nepomuka iz 18. stoljeća te drveni križni put iz 1940. godine. U crkvi su bila dva pobočna oltara posvećena Majci Božjoj (1890.) i sv. Antunu Padovanskom (1875.), a imala je i tri zvona iz prve polovine 20. stoljeća. S tim inventarom crkva je bila važan spomenik kulture Banovine i stoga zaštićeni spomenik kulture u evidenciji Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.⁶ Generalno uređenje vanjštine (toranj, zidovi i krov) provedeno je 1988., pa je pred Domovinski rat crkva bila u dobrom stanju.⁷ U župi je bilo šest kapela, u selima Jukinac, Joševica, Skela, Glinsko Novo Selo i Prekopa.⁸ Vjernika je 1974. u župi bilo 2100,⁹ a 1989. na prostoru župe bilo je 6777 stanovnika, od čega 1716 vjernika. Kao što je vidljivo, župa Glina bila je u stalnom opadanju jer “vjernici iseljavaju trajno, a doseljavaju pravoslavci iz obližnjih mjesta”, kako stoji u Zapisniku o kanonskom pohodu župi iz te godine.¹⁰ Od 1985. župnik je bio Ivica Filipčić. U rujnu 1990. župnikom je imenovan Vladimir Bogdan, do tada kapelan u Mariji Bistrici. Preuzeo je i upravu susjednom župom Maja, koja nije imala župnika.¹¹

⁴ Milan KRUHEK, *Stari glinski gradovi i utvrde* (Zagreb: bez nakl., 1987), 12-17.

⁵ Đurđica CVITANOVIĆ, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja – Gorički i Gorsko – Dubički arhidakonat 1* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1985), 206, 276-277, 339; Jelja DOBRONIĆ, *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegovog doba* (Zagreb, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1971), 90-91.

⁶ DUKIĆ, *Glina i okolica*, 127-154.

⁷ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (dalje: NAZ), Fond Nadbiskupski duhovni stol (dalje: NDS), br.: III. – Glina 1955-1995., fasc. 1. Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola, Zagreb, Župnom uredu Glina s primjedbama na Zapisnik o kanonskom pohodu župe Glina obavljenom 9. VII. 1989. Br.: 1473/1989., od 6. IX. 1989.

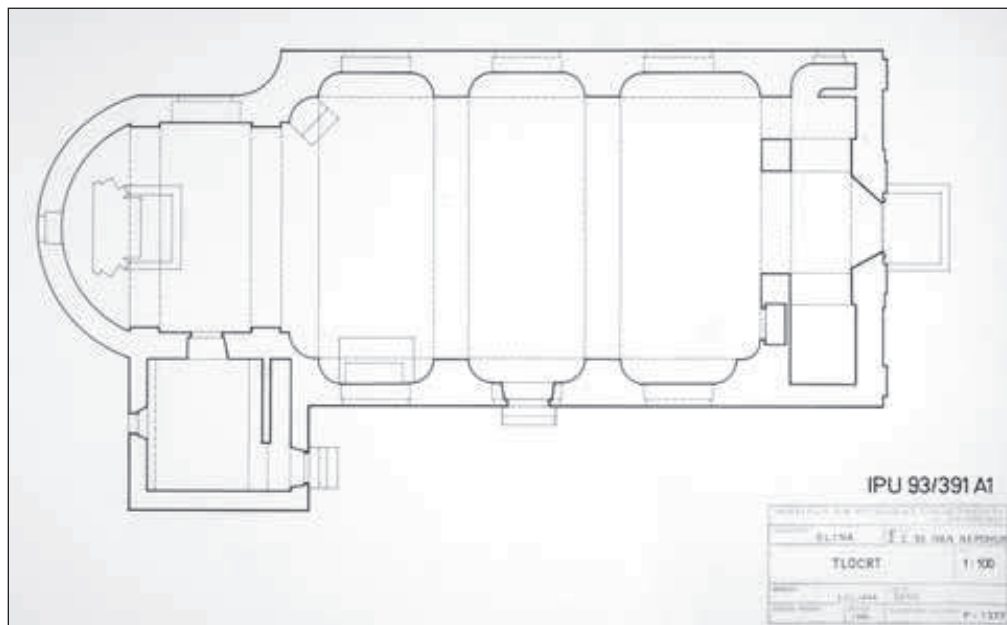
⁸ DUKIĆ, *Glina i okolica*, 117-189.

⁹ *Opći šematizam Katoličke crkve*, 76.

¹⁰ NAZ, NDS, br.: III – Glina 1955-1995., fasc. 1. Dopis NDS Zagreb, Župnom uredu Glina s primjedbama na Zapisnik o kanonskom pohodu župi Glina 9. VII. 1989. Br.: 1473/1989., od 6. IX. 1989.

¹¹ NAZ, NDS, br.: III. – Glina 1955-1995., fasc. 1. Zapisnik o primopredaji župe Glina od 3. IX. 1990. Br.: 2108/1990.

Ilustracija 2. *Tlocrt crkve sv. Ivana Nepomuka.*

* Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Ilustracija 3. *Župna crkva sv. Ivana Nepomuka*

1. *Vanjština – total; snimljeno prije 1945. g.; inv. br.: 31673; neg.: II-15396*

2. *Unutrašnjost – pogled na pjevalište; snimio Fotoarhiv JAZU 30-ih godina 20. st., presnimljeno 1992. g.; inv. br.: 17010; neg.: II-15393*

3. Unutrašnjost – pogled na svetište; snimio Fotoarhiv JAZU 30-ih godina 20. st., presnimljeno 1991. g.; inv. br.: 17009; neg.: II-15392

4. Unutrašnjost – oltar sv. Ivana Nepomuka iz zagrebačke katedrale (rađen 1720.), dar kanonika Antuna Zdlučaja. Oltar je posvećen 1795. godine. Kraljevi: sv. Vladimir i sv. Kazimir i Bogorodica; snimio Fotoarhiv JAZU 30-ih godina 20. st.; inv. br.: 17006; neg.: II-15391

* MK, UZKM, F

Velikosrpska pobuna i agresija

Krajem rujna 1990. velikosrpska pobuna proširila se iz Dalmacije i Like na Banovinu. U noći 27./28. rujna napadnute su policijske stanice u Glini, Petrinji i Dvoru na Uni, iz kojih je odneseno oružje, streljivo i eksploziv, poslije korišteni u oružanim napadima. Kao reakcija na napade na policijske stanice, u Petrinji i Dvoru intervenirala je policijska jedinica za posebne namjene "Lučko" te skršila pobunu, a pobunjenici u Glini, od bojazni pred specijalcima, sami su se smirili.¹² Od tada u glinskoj općini nije bilo mira, pri čemu je meta često bila Katolička crkva. Pokretač velikosrpske pobune u Hrvatskoj, predsjednik Srpske demokratske stranke (SDS) dr. Jovan Rašković, 1990. i 1991. često je u Glini održavao mitinge potičući međunacionalnu nesnošljivost. Novi gornjokarlovački episkop Nikanor Bogunović na svoj zahtjev u Glini 14. siječnja 1991.

¹² "Na svim ratištima Hrvatske", *Halo 92 – glasilo MUP RH*, (1992), 10 (29. 11. 1992.), 16.

služi prvu arhijerejsku liturgiju, ujedno svoje prvo bogoslužjenje na novoj dužnosti. Propovijed koju je održao, polazeći od stradanja glinskih Srba 1941., bila je militantna, ratnohuškačka. Od lokalnih se dužnosnika u toj aktivnosti isticao saborski zastupnik iz Gline, ujedno sekretar Općinskoga komiteta Saveza komunista, Milivoj Vojnović, koji je u istupima Katoličku crkvu povezivao s ustaštvom. Nakon što je prema odluci hrvatskih biskupa 3. studenoga 1990. u cijeloj Hrvatskoj, pa i u glinskoj crkvi, služena misa za sve žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća, kao reakcija na to početkom studenoga 1990. srušeno je nekoliko raspela na relaciji Prekopa – Gora u župi Glina.¹³ Bio je to uvod u uništavanje objekata glinskih katolika – Hrvata, što postaje masovna pojava nakon 1. svibnja 1991. godine. U noći 21./22. lipnja pri miniranju kuće Hrvata Đure Podnara oštećena je i glinska crkva.¹⁴ U ranim jutarnjim satima 26. lipnja 1991. počeo je napad pobunjenih Srba na Glinu. Više stotina pobunjenika, koje su činili specijalci iz Knina i lokalni pobunjeni Srbi, napali su najprije policijsku patrolu, a potom zgradu Policijske stanice Glina, koju je branilo oko 15 policajaca. U borbi je poginuo hrvatski policajac Tomislav Rom, a ostali su policajci zarobljeni. Nedugo po njihovu zarobljavanju u Glinu je iz Zagreba stigla specijalna policija "Lučko", koja je vratila policijsku stanicu i potisnula napadače. Tada u Glinu iz petrinjskoga garnizona dolazi tenkovska postrojba Jugoslavenske narodne armije (JNA), koja uspostavlja tampon-zonu, blokira policijsku stanicu i omogućuje pobunjenim Srbima da se vrate i zauzmu gotovo cijeli grad. Hrvatske su snage držale policijsku stanicu i dio grada oko nje te predgrađe Jukinac do 26. srpnja 1991., kada su se pred združenim napadom pobunjenih Srba i JNA morale povući iz Gline i Jukinca. Nova crta obrane prenesena je na područje sjeverno od rijeke Gline. Dana 30. rujna 1991. napadnut je sjeverni dio općine. Nakon trodnevnih borbi slabije hrvatske snage potisnute su sjeverno od Kupe. S njima je u egzodus otišlo šest tisuća Hrvata koji su živjeli u sjevernom dijelu općine. Time je cijela općina okupirana i etnički očišćena.¹⁵ U pobuni i agresiji ubijeno je 387 glinskih Hrvata i razorena su 33 hrvatska sela.¹⁶

U crkvi sv. Ivana Nepomuka zadnja misa služena je 25. lipnja 1991. u 19 sati.¹⁷ Već prvoga dana borbi crkva je bila lakše oštećena jer su pobunjeni Srbi provalili u nju razbivši vanjska vrata sakristije te sa zvonika pucali po policijskoj stanici.¹⁸ Nakon što je u Glini zavladao zatišje župnik Bogdan obišao je crkvu. Primijetio je da su na sakristiji provaljena vrata. Došao je do njih, ali nije ulazio u crkvu. Naknadno, kada

¹³ NAZ, NDS, br.: III., omot 6. Izvješće Karla Lipaka br. 4. o stanju u Općini Glina u razdoblju od 27. X. 1990. do 9. II. 1991. upućeno preč. Josipu Klariću, od 9. II. 1991.

¹⁴ NAZ, Juraj JERNEIĆ, *Ratna spomenica župâ Sv. Ivana Nepomuka Glina, Sv. Franje Ksaverskog Viduševac, Sv. Ilije Maja, Ranjenog Isusa Mala Solina, od 1991. do 1998.* (Zagreb: vlast. naklada, 2005), 58-60.

¹⁵ Marko SREMIĆ, "Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.", *Državnost – časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo* 1/3 (1997).

¹⁶ "Traganje za kulturnim identitetom", *Matica glinska* (1998), 2 (prosinac 1998.), 3.

¹⁷ NAZ, NDS, br. 24. Skraćeno izvješće crkvenog odbornika K. Lipaka o stanju župne crkve u Glini od 31. III. 1994.

¹⁸ NAZ, JERNEIĆ, *Ratna spomenica*, 63, 272-276.

su ga pobunjenici ispitivali, iz njihova pitanja zašto nije ulazio u crkvu shvatio je da je u njoj bilo naoružanih pobunjenika koji su ga očekivali i da je ulazak mogao biti koban. Vratio se u župni dvor i iduća tri tjedna nije mogao izići.¹⁹ Od 26. lipnja 1991. pred crkvom, koja je bila usred tampon-zone, bio je kordon tenkova, čije su cijevi bile usmjerene i k crkvi. I ispred župnoga dvora povremeno su bili tenkovi. Vjerojatno zahvaljujući baš tampon-zoni crkva je do pada Gline 26. srpnja bila u ispravnom stanju. To potvrđuje i župnik Bogdan, koji je bio u Glini do 14. srpnja 1991., kada je zbog zlostavljanja i prijetnji smrću morao otići.²⁰

Pljačka crkve

Prva veća oštećenja na crkvi nastala su 26. srpnja tijekom napada pobunjenih Srba i JNA na policijske stanice Glina, Jukinac i Viduševac. Crkvu su zaposjeli pobunjenici i iz nje snajperima tukli položaje hrvatske policije u policijskoj stanici i Jukincu. O tom svjedoči izvješće Nikole Simića, komandira jednog od vodova Jedinice za specijalne namjene milicije Srpske autonomne oblasti (SAO) Krajine komandira kapetana Dragana Vasiljkovića, koja je bila glavna udarna sila pobunjenika u napadu: "... Iz štaba sam išao da udarim na stanicu MUP-a sa leđa. Trebalo je da prođem pored parka nedaleko od vojske iz katoličke crkve su me tukli sa snajperima. Hteo sam je srušiti ali je moju namjeru vojska zaustavila i rekla da to ne smijem da radim. Rekao mi je da je u crkvi naši snajperisti. Ali povrh svega u nju su uletile ove zolje. Nakon kraćeg vremena zauzeo sam položaj nedaleko od stanice (100 m)..."²¹ Srpski snajperisti iz crkve su vjerojatno greškom pucali na Simićev vod, zamijenivši ga s hrvatskom policijom, na što je vod ispalio više projektila *Zolje* u crkvu.

Oštećena glinska crkva postala je jedna od prvih oštećenih katoličkih sakralnih građevina u Hrvatskoj. Prvi katolički objekt koji su uništili srpski pobunjenici bila je neogotička kapelica sv. Josipa u Pakracu, minirana 15. ožujka 1991., a sa sustavnim uništavanjem katoličkih objekata počelo se u srpnju 1991., i to upravo na Banovini.²²

Zatočen u tampon-zoni, župnik nije mogao otići do crkve i spasiti makar dio inventara. I sam je, zatočen u župnom dvoru, bio u velikoj opasnosti te je odlazeći ostavio sve u njemu. Stoga je pobunjenim Srbima u ruke pala cjelokupna pokretna i nepokretna imovina župe Glina.²³ Po okupaciji grada uslijedila je pljačka crkve, iz

¹⁹ "Župnik prognanik iz Gline", intervju s V. Bogdanom, *Dugoselska kronika* (veljača 1992.).

²⁰ NAZ, NDS, br. 24. Skraćeno izvješće crkvenog odbornika K. Lipaka o stanju župne crkve u Glini od 31. III. 1994.

²¹ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje: HMDCCR), Fond "Republika Srpska Krajina" (dalje: RSK), Reg 5010. Izvještaj komandanta Jedinice za specijalne namjene SAO Krajine Nikole Simića o napadu na Viduševac i Glinu od 26. VII. 1991.

²² Vladimir UKRAINČIK – Božidar URŠIĆ, "Ratne štete na spomenicima kulture", *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 24-25 (1998-1999)*, 7.

²³ "Spašeno ili pronađeno", *Glini glasnik*, (1995), 2 (11. 9. 1995), 11.

koje je odnesena glavčina inventara, a dio je uništen.²⁴ Pripadnici Francuske bojne UNPROFOR-a spasili su dio inventara glinske crkve prevezavši ga 1994. na slobodni teritorij, u petrinjsko selo Mala Gorica. Donijeli su drugo po veličini zvono, ručno (četverozvono) zvonce za misu, kip maloga Isusa koji je do okupacije bio u župnom dvoru (oštećena ruka), više misnih knjiga, obrednika i stare slike križnoga puta koje su uklonjene iz crkve 1940. po postavljanju novih. Donijeli su i veći broj predmeta iz župne crkve u Maji.²⁵ Te aktivnosti nisu promaknule obavještajcima 39. banijskog korpusa Srpske vojske Krajine (SVK). Prisluškujući radijske veze, doznali su da je deset francuskih vojnika sa svojim vojnim kapelanom 23. travnja 1994. bilo na misi u crkvi u Maloj Gorici te da se Stjepan Levanić, svećenik iz Male Gorice, povezo s vojnim kapelanom Francuske bojne u Glini, koji je pristao "da prenese neke 'stvari' iz Gline koje treba dati župniku Levaniću. Kasnije će od Levanića to preuzeti biskup Jezerinac iz Zagreba".²⁶

Po oslobođenju Gline 6. kolovoza 1995. dio crkvenoga inventara nađen je u gradu i okolnim selima, najviše u Majskim Poljanama.²⁷ Najveće od tri crkvena zvona (iskovano 1932. u Zagrebu) uzeo je Svetozar Đukić, poštar iz Jukinca, a nakon oslobođenja nađeno je u njegovu dvorištu. Treće, najmanje crkveno zvono nađeno je, na dojavu lokalne mještanke, 1997. u selu Majski Trtnik, skriveno u vapnenici na gospodarstvu Đure Prusca. U Glini, u kući Anđelka Hotija, pripadnika zloglasne postrojbe za specijalne namjene "Šiltovi", nakon oslobođenja nađeni su uklopni sat za crkveno zvono, oltarnik i jedna neznatno oštećena postaja križnoga puta. Glede umjetnina, mramorni kipovi triju anđela visoki 1,5 m s glavnoga oltara, dijelom oštećenih krila, te dijelovi svetohraništa odneseni su u Majske Poljane, gdje su nakon oslobođenja nađeni u staji vlasnika Zlonoge. Kameno postolje za svetohranište nađeno je u zaselku Kuštreba u selu Gornje Jame. Tu je pronađen i dio crkvene ograde od gusa te razderana ljubičasta misnica. U selu Brnjeuška nađena su tri anđela, a u Glini crkveni harmonij i elektronske orgulje. U kontejneru kraj škole nađen je kalež koji je iz crkve odnijela Marica Džakula, a u kući Dušana Milobratovića u Glini nađeni su jedna crkvena posuda i ciborij. Dio pokretnoga crkvenog inventara, slika i kipova je uništen. Tako je uništen kip sv. Ivana Nepomuka, stoljeće stariji od crkve. Prema kazivanju očevica koji je poslije došao na slobodni teritorij iz okupirane Gline, dio postaja križnoga puta "sasječen" je rafalima iz kalašnjikova. U kući glinskoga Srbina Zlonoge pronađene su oštećene i rasparene figure križnoga puta. Do kraja 1995. u Glini je pronađeno pet od 14 postaja križnoga puta (uglavnom u dijelovima). U gradu je nađeno i nekoliko kaleža, toliko oštećenih da nisu bili uporabljivi, te patena, pozlaćeni tanjurić za hostiju, koju su pobunjenici koristili kao pepeljaru. U Donjem Selištu, kod Dušana Mrđenovića, nađen je propucani

²⁴ "Izgleđ nove crkve sv. Ivana Nepomuka", *Večernji list* (30. 7. 1997.).

²⁵ NAZ, NDS, br. 26. Drugo skraćeno izvješće crkvenog odbornika K. Lipaka o stanju župne crkve, od 17. II. 1995. i "Među prognanim Glinjanima uskrsnula Glinska Gospa", *Sisački tjednik* (11. 8. 1994.).

²⁶ HMDCDR, RSK, kut. 1033/4. Obaveštajni dnevnik 39. K. SVK, pod 25. i 26. IV. i 21. V. 1994.

²⁷ "Uništene sve crkve", *Glasnik Turopolja* (kolovoz 1995), 16.

kalež, a u Glini dvije teško oštećene pokaznice. Dio crkvenoga inventara uspjelo se spasiti. Jednu sliku iz crkve spasio je Hrvat iz Gline te je nakon rata predao župniku Jerneiću. Župniku se javila i osoba iz Ogulina do koje je dospjela jedna slika iz glinske crkve. Srbin iz Gline Đuro Baždar predao je 1995. župniku u Glini sačuvanu oltarnu sliku sv. Antuna, a 2005. original Spomenice župe Gline od 1800. do 1915., koja je odnesena u Srbiju tijekom "Oluje".²⁸ U Glini, u kući istaknutoga pobunjenog Srbina Hotija Limana, nađen je oltarni kip Isusa na križu s Marijom i Ivanom odnesen iz uništene kapele Sv. Križa u Jukincu.²⁹ U Glini i okolnim selima po oslobođenju je nađen inventar i iz drugih župnih crkava. U kući Branka Jovića, općinskoga tajnika Gline i općinskoga prvaka Šešeljeve Radikalne stranke, nađene su crkvene knjige iz crkve sv. Ante u Bučici. Kod Stanka Divjakinje, zapovjednika srpske Teritorijalne obrane 1991., nađeno je crkveno zvono s izbrušenim natpisom, a kod Mirka Jednaka Baće u Donjem Selištu dva crkvena zvona iz Male Soline. Drugdje su pronađeni misal iz 1907., Matica krštenih iz 1839., Knjiga zaručenih župe Bučica itd. Najčudniji je slučaj zvona crkve u Viduševcu. Srbi su po okupaciji odnijeli zvono u selo Bosanska Bojna. Ondje su ga zarobili vojnici 5. korpusa Armije Bosne i Hercegovine 1992. godine. Raspoznavši da je zvono katoličko, predali su ga Hrvatskomu vijeću obrane, koje ga je otpremilo u hrvatsko selo Šmrekovac kod Velike Kladuše.³⁰

Razaranje crkve 1991. godine

Nakon pljačke u kolovozu 1991. počelo je uništavanje glinske crkve. Najprije je granatirana, a zatim postupno minirana i paljena.³¹ Prema dostupnim podacima, toranj je granatiran projektilima velike razorne moći. Iako znatno oštećen, ipak se održao. Od pogodaka u krovnu konstrukciju glavnina crijepa srušena je s krovšta, osim bakrenoga lima na krovu iznad svetišta. Nekoliko je projektila pogodilo bokove crkve, ali se objekt kao cjelina "odupirao" rušenju. Rijetki preostali Hrvati, koji su naknadno izbjegli iz Gline, izjavili su da su čuli zasebne eksplozije iz unutrašnjosti. Jedan od njih je 1992. imao priliku ući u crkvu te je izjavio da je, prema njegovoj ocjeni, veća količina eksploziva stavljena na kor u unutrašnjosti crkve. Isto je tako pri miniranju oštećen glavni oltar, s kojega su tada pali kipovi i drugi ukrasni detalji. Srušen je i

²⁸ NAZ, NDS, br.: III. – Gline 1996-2001., fasc. 2. Imovnik župa Viduševac, M. Solina, Gline, Maja. Br.: 174/98., od 10. VIII. 1998., br. 24. Skraćeno izvješće odbornika K. Lipaka o stanju crkve u Glini od 31. III. 1994.; JERNEIĆ, *Ratna spomenica*, 147; "Uništene sve crkve", 16; "Spašeno ili pronađeno", 11; "Četnici su ostacima glinske crkve nasipali ceste", *Panorama* (11. 10. 1995.); "Pronađeno veliko crkveno blago", *Sisački tjednik* (12. 10. 1995.), 5; "Opet će zvoniti", *Večernji list* (13. 10. 1997.).

²⁹ NAZ, NDS, br.: III. – Gline 1996-2001., fasc. 2. Imovnik župa Viduševac, M. Solina, Gline i Maja. Br.: 174/98., od 10. VIII. 1998.

³⁰ "Četnici su ostacima glinske crkve nasipali ceste"; "Pronađeno zvono viduševačke crkve", *Sisački tjednik* (2. 11. 1995.).

³¹ NAZ, NDS, br. 26. Drugo skraćeno izvješće crkvenog odbornika K. Lipaka o stanju župne crkve u Glini od 17. II. 1995.

dio sakristije.³² U sumarnom popisu spaljenih i uništenih objekata u Glini koji su u krajem studenoga 1991. načinile srpske vlasti stoji da je "katolička crkva minama dosta oštećena".³³ Osim projektilima i eksplozivom crkva je uništavana i vatrom – zapaljeni su oštećeno krovništvo i toranj. Poslijeratni župnik Gline Juraj Jerneić izjavio je da je poznata osoba koja je na crkveni toranj nosila gume i benzin da bi podmetnula požar.³⁴ Crkveni odbornik Karlo Lipak rekao je da je Ferhad Muhamedagić u toranj nosio naftu i automobilske gume i palio.³⁵

Međutim, 1991. nije došlo do miniranja cijeloga objekta i potpunog uništenja. Razlog tomu je što su uz crkvu bile kuće u vlasništvu Srba, koje bi velika eksplozija oštetila. Stoga se razaranju crkve pristupilo u više faza, u više navrata, i to na različite načine.³⁶ Nakon prve faze razaranja, iz crkve se periodično odvozila drvena građa i dio drvenoga inventara, koji se koristio za ogrjev i druge namjene.³⁷

U vrijeme pljačke i uništavanja crkve gradom i općinom vladalo je Ratno predsjedništvo Skupštine općine (SO) Glina na čelu s dr. Dušanom Jovićem. Do 16. rujna 1991. komandant Štaba Teritorijalne obrane Općine Glina bio je Stanko Divjakinja, kada ga mijenja potpukovnik Đuro Peškirić.³⁸ Na njima leži odgovornost za pljačku i razaranje crkve.

Zanimljivo je da se početak uništavanja katoličke crkve vremenski poklapa s uništavanjem glinske pravoslavne crkve (kolovoz 1941.), ali ne i načinom. Pravoslavna je crkva uništena miniranjem, a katolička je granatirana i zapaljena. Vjerojatni razlog leži u govoru koji je 1990. u Glini održao Jovan Rašković, u kojem je pogrešno ustvrdio da je pravoslavna crkva zapaljena. Glinjanin Karlo Lipak, koji je kao dječak promatrao rušenje pravoslavne crkve od kolovoza 1941. nadalje, o tome je ostavio memoarski zapis.³⁹ Nije to jedini slučaj da su se aktivnosti pobunjenih Srba u Glini vremenski

³² NAZ, NDS, br. 24. Skraćeno izvješće odbornika K. Lipaka o stanju crkve u Glini od 31. III. 1994.

³³ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Izvještaj protivpožarne zaštite MZ Glina o spaljenim i uništenim kućama u Glini za vrijeme i poslije rata, od 5. XII. 1991.

³⁴ "Uništene sve crkve", 16.

³⁵ NAZ, NDS, br. 27. Pismo zahvale s priložima K. Lipaka upućeno Josipu Klariću od 31. I. 1997.

³⁶ NAZ, NDS, br.: III. – Glina 1996-2001., fasc. 2. Imovnik župa Viduševac, M. Solina, Glina i Maja. Br.: 174/98., od 10. VIII. 1998.

³⁷ NAZ, NDS, br. 26. Drugo skraćeno izvješće crkvenog odbornika K. Lipaka o stanju župne crkve u Glini od 17. II. 1995.

³⁸ HMDCDR, RSK, kut. 1077/3. Izvještaj Ratnog predsjedništva SO Glina o radu u periodu od 15. VIII. 1991. do 29. XII. 1991.

³⁹ "... Kad se govori o rušenju crkve... tu ima mala pomutnja. Nije zapaljena crkva, kako je to i nedavno u Glini govorio Rašković (SDS), nego su zapaljene mine. Nisu to bile neke mine nego onaj okrugli eksploziv kao za kamenolom koji se stavlja u izbušenu rupu i zapali fitilj ili korda. Gledao sam kako je crkva etapno rušena. Najprije drvena konstrukcija iznad zidanog dijela tornja, zatim zidani dio tornja sve do kora. Zatim su minirane bolte (svod) i tako su ostali slobodni zidovi. Kako se odvezio materijal tako se je nastavljalo s rušenjem. Zadnji su rušeni zidovi dio po dio. Neki sa sela odvezili su ciglu i razni drugi materijal. Tako ostaše dugo samo temelji... Ovdje sam se malo udaljio od osnovne teme, ali eto, opisao sam rušenje crkve kako se ne bi mislilo da je izgorjela u plamenu kako to neki misle. Crkva je rušena u kolovozu 1941. ali je rušenje potrajalo još iduću godinu...", NAZ, NDS. Karlo LIPAK, *Naša Glina 1941.–1945. – posljedice ratnog vihora*, Glina, lipanj/srpanj 1990., 10.

povezivale s događanjima iz 1941. godine. Tako je Ratno predsjedništvo SO Glina nakon završnoga napada na Policijsku postaju Glina 26. srpnja 1991. objavilo javni proglas da je za taj napad odabran datum kada su ustaše 1941. poubijali Srbe u glinskoj crkvi te da je napad bio i komemoracija tim žrtvama.⁴⁰

Stanje objekta 1992. godine

Prema dostupnim izvorima, tijekom iduće tri godine crkva nije dodatno razarana nego je prepuštena propadanju. U kakvu je stanju bila nakon jednogodišnje okupacije Gline može se detaljno doznati iz "Mišljenja o stepenu oštećenosti katoličke crkve u Glini" koje je 6. srpnja 1992. izradila Stručna grupa za procjenu stepena oštećenosti katoličke crkve na čelu s inž. Dušanom Košutićem. Naime, Ratno izvršno vijeće SO Glina donijelo je 22. lipnja 1992. rješenje o imenovanju posebne stručne skupine koja će dati mišljenje o stupnju oštećenja crkve i opasnosti od ruševine za okolinu.⁴¹ Prema "Mišljenju", toranj je bio posve srušen, krovna konstrukcija na zapadnoj strani objekta uništena, na istočnoj strani upotrebljiva, a crijep je uglavnom bio uništen. Svodovi na zapadnoj strani (dva polja) bili su srušeni, a ostali su nad oltarom i sakristijom ispucali. Polukružni lukovi do zvonika bili su uništeni, u sredini raspona oštećeni, a nad oltarom djelomično oštećeni. Nosivi zidovi i stupovi uglavnom su bili uništeni – na zapadnom dijelu crkve bili su srušeni do polovice objekta, a na istočnom dijelu nosivi je zid teško ispucalo vertikalnim pukotinama. Ukupno gledajući, bio je "uništen dobar dio nosive konstrukcije objekta, oko 60 % (nosivi zidovi, stupovi, svodovi, polukružni lukovi)". Interijer crkve bio je zatrpan gomilama srušenih zidova, drvenom građom, crijepom i ostalim građevnim materijalom, crkveni namještaj razbacan i slomljen, a glavni oltar dijelom uništen. Ulazna vrata u sakristiju bila su skinuta, namještaj oštećen, a ulična ograda srušena. Glede daljnjega postupanja Stručna grupa dala je mišljenje da crkvu "nije potrebno rušiti" jer "ne predstavlja opasnost po okolinu, susjedne objekte i promet. Potrebno je poduzeti mjere da se zabrani pristup nepozvanih lica u objekt, te da se spriječi otuđivanje preostalog crkvenog inventara sa lica mjesta. Predlaže se da se postojeći crkveni inventar pohrani u skladišni prostor /ormari, svjećnjaci, portal, stolovi, stalak, molitvenik i sl./ te da se unutarnji prostor crkve raskrči od opeke i građe i drugog građevinskog materijala kao i dvorište objekta", predlažući čak i poduzimanje nekih zaštitnih radnji na objektu da bi se spriječilo daljnje propadanje.⁴² Na osnovi "Mišljenja" Izvršno vijeće SO Glina donijelo je 28. srpnja 1992. službeni zaključak da oštećena crkva "ne predstavlja opasnost po okolinu, susjedne objekte i promet te stoga nije potrebno poduzimati nikakve radnje u cilju uklanjanja ostataka objekta". Samo je

⁴⁰ Saopštenje za javnost informativne službe Predsjedništva SO Glina u: "Pedeset godina od zločina kakav ne pamti svet", *Politika* (Beograd), (1. 8. 1991.), 9.

⁴¹ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Odgovori na zastupnička pitanja Stručne službe SO Glina, od 2. VI. 1993.

⁴² Mišljenje Stručna grupa za procjenu stepena oštećenosti katoličke crkve u Glini od 6. VII. 1992. Faksimil u: JERNEIĆ, *Ratna spomenica*.

glinskomu javnom komunalnom poduzeću "Glikom" određeno da ogradi crkvu da se netko od građana ne bi ozlijedio.⁴³

I nakon donošenja toga zaključka bilo je težnji da se crkva razori. Na sjednici SO Glina 2. lipnja 1993. predsjednik Skupštine Republike Srpske Krajine Mile Paspalj zatražio je uklanjanje ostataka crkve. Kao odgovor na taj upit-zahtjev Stručna služba SO Glina dala mu je odgovor da je stručna komisija prethodne godine dala mišljenje da crkva nije opasna za okolinu te da je ne treba uklanjati.⁴⁴

Cijelo to vrijeme prognani glinski Hrvati nastojali su doznati, između ostalog, u kakvu je stanju župna crkva. Crkveni odbornik Karlo Lipak prikupljao je kazivanja očevidaca koji su naknadno bivali prognani iz Gline na slobodni teritorij. Ta su kazivanja često bila kontradiktorna. Tako je 1992. dobio podatak da je srušen gornji dio tornja, koji je i u donjem dijelu jako oštećen. Poslije je dobio podatak da je toranj posve srušen i da je svojom visinom pao čak do polovine parka koji se nalazi preko puta crkve. Iz Jukinca je 20. prosinca 1993. na slobodni teritorij došao prognanik čije je kazivanje Lipak ocijenio vjerodostojnim jer je bio dugogodišnji svirač na crkvenim orguljama i crkveni odbornik. Po okupaciji je ostao u svojoj kući te je gotovo svaki tjedan prolazio uz ruševine crkve noseći na glinsku tržnicu povrće na prodaju, od čega je preživljavao. Pritom je nastojao proučiti stanje crkve. Prema njegovu kazivanju, toranj crkve bio je srušen u cijeloj svojoj visini i konstrukciji, ispod kora je bila velika hrpa materijala od srušenoga tornja koji je zatvarao ulaz u crkvu. Vidio je jedno zvono u crkvenom dvorištu. Ulaz je bio jako oštećen, a krovne konstrukcije nije bilo jer se srušila u unutrašnjost. Okolni vanjski zidovi još su stajali, ali su bili jako popucali od siline granatiranja i miniranja. Kroz pukotine na ulazu nazirale su se konture mramornoga oltara, na kojem nije zamijetio ni jedan kip. Pretpostavio je da su od siline eksplozija popadali s oltara. Što se tiče materijala od ruševine, očevidac je izjavio da je bio odvezen samo onaj dio koji je bio ispred ulaza, koji je zahvatio cestu i pločnik od ruševine tornja, a drugi se materijal nije masovnije odvezio.⁴⁵

Rušenje crkve 1994. godine

U tom je stanju crkva bila sve do jeseni 1994., kada je općinska vlast Gline usprkos ranijemu "Mišljenju" i "Zaključku" odlučila uništiti i te ostatke. Predsjednik SO Glina tada je bio Ljubomir Madžarac, sekretar SO Olgica Pađen, načelnik općinske uprave Branko Jović, predsjednik Izvršnoga savjeta Dušan Lukač, sekretar Izvršnoga savjeta Kuzman Radulović, a članovi Izvršnoga savjeta Mira Žarković i Petar Kralj.⁴⁶

⁴³ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Zaključak IS SO Glina. Br.: 01a-1368/1., od 28. VII. 1992.

⁴⁴ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Odgovori na zastupnička pitanja Stručne službe SO Glina, od 2. VI. 1993.

⁴⁵ NAZ, NDS, br. 24. Skraćeno izvješće crkvenog odbornika K. Lipaka o stanju župne crkve u Glini od 31. III. 1994.

⁴⁶ HMDCDR, RSK, kut. 1036/3. Skraćeni zapisnik – informacija o izvršenju zaključaka sa 4. sjednice SO Glina održane 15. IX. 1994. Br.: 01-559/94.

Temelje odluke činili su sastanci Izvršnoga savjeta SO Glina održani 3. lipnja, na kojem je usvojen Program minimuma održavanja komunalne higijene i estetskog uređenja grada u drugoj polovici 1994. godine,⁴⁷ te 2. kolovoza, na kojem se razmatralo rušenje crkve, i to u paketu s popravkom i nasipanjem putova u Općini Glina.⁴⁸ Naime, ceste između rijeka Gline i Kupe bile su u jako lošem stanju, pa je SVK otežano opskrbljivao postrojbe na tom prostoru i tražio je od Općine Glina da ih popravi.⁴⁹

Zbog nedostupnosti cjelokupne općinske dokumentacije nije jasno na osnovi čega je poništen zaključak iz 1992. da crkva nije opasna za okolicu. Što god bio razlog, na sjednici Izvršnoga savjeta 2. kolovoza 1994. pod predsjedanjem Dušana Lukača donesena je odluka o rušenju ostataka crkve, i to na osnovi prijedloga općinskoga Odjeljenja za privredu i komunalnu djelatnost. Taj je prijedlog činio Program popravka i nasipanja putova na području Općine Glina, kao i uređenje i nasipanje putova koji su od prioritarnog značenja za potrebe 24. glinske brigade SVK-a, u sklopu čega bi se riješilo i pitanje crkve. Odlučeno je da se u sklopu popravka ceste ista mehanizacija iskoristi i za rušenje crkve. Za provedbu odluke zadužen je Ranko Birač iz Gline. U izvješću o rušenju crkve općinski referent Dušan Baltić piše: "Izvršenju ovog radnog zadatka pristupilo se prioritarno, s tim da se odmah poruši crkva, te da se porušeni materijal odveze na deponiju, u staro korito rijeke Gline, kao i da se uredi prostor na mjestu gdje je bila crkva." Za rušenje crkve Ranku Biraču omogućeno je da na račun Izvršnoga savjeta na glinskoj benzinskoj crpki uzme 5000 l goriva D2.⁵⁰

Zanimljivo je da su općinski rukovodioci dali rušitelju tako veliku količinu goriva premda je u cijeloj Republici Srpskoj Krajini godinama vladala velika oskudica goriva. Osnovna škola u Glini stalno je od UNHCR-a molila za pomoć u gorivu za školske autobuse i grijanje škole i vrtića,⁵¹ a Dušan Lukač, koji je odobrio tako veliku količinu goriva za rušenje crkve, u godišnjem izvješću o radu svojega Izvršnoga savjeta tužio se na kronični nedostatak goriva za glinske poljoprivrednike, kritizirajući "Naftnu industriju Krajine" za dopremu nedovoljnih količina.⁵² Da je to bila istina vidljivo je i iz toga što je "Naftna industrija Krajine" za gospodarstvo Općine Glina od kolovoza

⁴⁷ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Saziv IS SO Glina na 6. sjednicu IS SO-a. Br.: 01a-266/94., od 30. V. 1994.

⁴⁸ HMDCDR, RSK, kut. 298. Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve Odjeljenja za privredu i komunalne djelatnosti Opštinske uprave Opštine Glina. Br.: 04-738/1-94., od 8. XII. 1994.

⁴⁹ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 1. Zahtev Komande 24. pbr. SVK za održavanje puteva upućen SO Glina. Br.: 01-86-1., od 1. XII. 1992., kut. 1077/1, Zahtjev SO Glina Komandi 39. K. za uslugu inženjerskog bataljona. Br.: 10-SL/94., od 30. V. 1994.

⁵⁰ HMDCDR, RSK, kut. 298. Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve Odjeljenja za privredu i komunalne djelatnosti Opštinske uprave Opštine Glina. Br.: 04-738/1-94., od 8. XII. 1994. Vidi i "Ovlašteni izvođač radova nagrađen s 5000 l nafte za rušenje glinske crkve", *Panorama* (20. 3. 1996.), 50.

⁵¹ HMDCDR, Fond 2, kut. 1078/1. Molba OŠ "Nikola Demonja" Glina UNHCR-u za osiguranje goriva za grijanje škola i vrtića, dizel goriva za autobuse te humanitarnu pomoć. Br.: 01-283/1-93., od 15. XI. 1993.

⁵² HMDCDR, Fond 2, kut. 1078/1. Izvješćaj o radu IS SO Glina za period od 17. II. do 30. XI. 1994. godine. Br.: 01a-741/94., od 12. XII. 1994.

1993. do srpnja 1994. dobila samo 24 000 l goriva.⁵³ Zbog toga je i vojnim postrojbama kvota goriva znatno smanjena.⁵⁴ Stoga je Komanda 24. glinske brigade zbog "umanjene količine goriva za redovne potrebe te vrlo teškog daljeg snabdevanja istim" morala ograničiti potrošnju svojih postrojbi na minimum, samo za najnužnije redovne aktivnosti. Čak je pomoćnik komandanta brigade za logistiku major Rade Padežanin sastavio listu koliko se litara za koju aktivnost smije potrošiti. Tako je npr. cijela brigada u studenom 1994. smjela potrošiti samo 6200 l (5150 l D-2 i 1050 l M-B),⁵⁵ dakle neznatno više no što je dodijeljeno za rušenje crkve. Iz toga je jasno što je bio prioritet.

Ranko Birač, zadužen za rušenje crkve, bio je glinski općinski vijećnik iz redova SDS-a Krajine i član Izvršnoga savjeta (općinske vlade), a privatno je bio poduzetnik (autoprijevoznik).⁵⁶ Prije je bio pripadnik 1. bataljona 24. glinske brigade. Iz dostupnih se dokumenata vidi da je bio problematičnog ponašanja. Zbog izostanka s položaja čak 103 dana Zapovjedništvo 39. korpusa SVK-a osudilo ga je na kaznu zatvora od 60 dana.⁵⁷

Već na početku rušenja nastali su problemi i nesporednosti oko načina korištenja goriva te načina rušenja i odvoza građevnoga materijala na deponij. Stoga je Izvršni savjet 11. kolovoza donio nove zaključke, kojima je uspostavljena stroža kontrola uporabe goriva te određeno da izvođač radova mora voditi građevinski dnevnik, koji će svakodnevno kontrolirati referent općinskoga organa uprave Dušan Baltić. Materijal nastao rušenjem crkve obvezno se moralo odvoziti u staro korito rijeke Gline, a na druge ga se lokacije moglo odvoziti samo uz odobrenje Izvršnoga savjeta.⁵⁸ No i nakon toga posao se nije odvijao kako je Savjet htio.⁵⁹ Ranko Birač i dalje je odugovlačio s rušenjem crkve, pravdajući se da nema mehanizacije. Zbog toga je Izvršni savjet 29. kolovoza donio dodatnu odluku da se "za uklanjanje štetnih objekata opasnih po okolinu... uključi i angažira građevinska mehanizacija 24. glinske brigade", a Biraču, koji se pokazao nesavjesnim u obavljanju povjerenoga posla, postavio kao nadzornika radova građevinskoga tehničara Dušana Samardžiju. Izvršno se vijeće obvezalo na daljnju opskrbu gorivom te plaćanje realnih troškova nastalih pri "rušenju štetnih objekata". Na kraju zaključka Izvršni savjet apelirao je na Birača, Baltića i Samardžiju da

⁵³ HMDCDR, RSK, kut. 1077/3. Snabdijevanje Gline energentima. Br.: 01-288/1., od 8. VII. 1994.

⁵⁴ HMDCDR, RSK, kut. 1036/4. Naredba VP 9136 o izdavanju goriva jedinicama u prolazu. Pov. br.: 40-69., od 2. X. 1994.

⁵⁵ HMDCDR, RSK, kut. 1036/1. Odluka pomoćnika komandanta 24. pbr. SVK Glina za pozadinu o rasporedu goriva po jedinicama za novembar 1994. Pov. br.: 4-224., od 31. X. 1994.

⁵⁶ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 3. Zapisnik sa 9. sjednice SO Glina 15. VI. 1995., kut. SO Glina br. 2. Popis odbornika SO Glina, od 16. XI. 1994. i kut. 1036/3. Skraćeni zapisnik – informacija o izvršenju zaključaka sa 4. sjednice SO Glina održane 15. IX. 1994. Br.: 01-559/94.

⁵⁷ HMDCDR, RSK, kut. 1034/4. Naredba Komande 39. K. o izricanju disciplinske kazne zatvora Ranku Biraču zbog izostanka sa položaja matične jedinice. Pov. br.: 2393-41., od 4. IX. 1993.

⁵⁸ HMDCDR, RSK, kut. 298. Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve Odjeljenja za privredu i komunalne djelatnosti Opštinske uprave Opštine Glina. Br.: 04-738/1-94., od 8. XII. 1994.

⁵⁹ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Saziv IS SO Glina na 11. sjednicu IS SO-a. Br.: 01a-489/94., od 12. VIII. 1994.

“s obzirom da povoljne vremenske prilike polako ističu... što prije pristupe izvršenju navedenih zadataka, koji su od posebnog društvenog interesa za stanovništvo naše opštine...”⁶⁰

Analiza fotografija UNPROFOR-a

Ilustracija 4. Fotografije pripadnika UNPROFOR-a o posljednjoj fazi rušenja crkve ujesen 1994. godine

* JERNEIĆ, *Ratna spomenica*, 58.

Usprkos zaključcima i apelu, rušenje se odvijalo sporo te je krajem rujna veći dio crkve i dalje stajao. Vidljivo je to iz dviju fotografija crkve, od kojih je bar jedna nastala 26. rujna 1994. godine. Toga su dana dva pripadnika Ukrajinske bojne UNPROFOR-a iz automobila tajno fotografirali crkvu. Srpska policija u Glini to je doznala te je od Zapovjedništva UNPROFOR-a u Topuskom zatraženo da te vojnike nađe, a “film koji je korišten za snimanje osvijetli, te na taj način da ga uništi” jer su “snimali rušenje crkve i ostale srušene kuće pored upozorenja da je to zabranjeno. Inače svi pripadnici UNPROFOR-a su upoznati da snimanje ruševina i značajnijih objekata nije dozvoljeno”.⁶¹ Dvije od tih fotografija dospjele su na hrvatsku stranu i vrijedan su dokument o završnoj fazi rušenja crkve. Ako se proanaliziraju, iz njih se jasno vidi da je čelni zid (zajedno s korom i tornjem, koji su uništeni još 1991.) posve srušen, da je otvor ulaza proširen sve do bočnih zidova. Posve je uništen i zid začelja koji se nalazio iza glavnoga oltara (polukružni zid svetišta). Glede bočnih zidova, s prve se slike vidi da lijevi još uvijek stoji gotovo cijelom dužinom od mjesta kora pa do sakristije, koje više nema. No zato je skraćen u visini, te je visina ostatka zida malo iznad polukružnih prozora. Sva tri lijeva prozora vide se na slici, kao i lijeva pomoćna vrata. Na mjestu nekada stojeće propovjedaonice vidi se otvor. To su bila vrata za izlaz

⁶⁰ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 2. Zaključak IS SO Glina. Br.: 01a-489/3., od 29. VIII. 1994.

⁶¹ HMDCDR, RSK, kut. 292. Spis 42. Sl. zabilješka Odeljenja za suzbijanje kriminaliteta SUP-a Glina o inf. razgovoru s potpukovnikom UN-a Krarupom od 28. IX. 1994.

na propovjedaonicu koja su bila (po uklanjanju propovjedaonice) zazidana, a otvorila su se za rušenja crkve. U gornjem dijelu zida (iznad prozora) vidi se dio od kojega se odvojio nadvoj crkvenoga svoda.

Na slici se vidi da desnoga bočnog zida gotovo više i nema, stoji samo njegov maleni dio, od oltarića sv. Ivana Nepomuka i dio iza njega od zida svetišta. Visina desnoga bočnog zida u visini je lijevoga bočnog zida, tj. nešto iznad visine polukružnih prozora, kojih na ovom zidu više nema, a prozor u svetojhraništu na slici je zaklonjen. Ako se bolje pogleda ovaj dio zida, onda se pri gornjem desnom vrhu može zapaziti dio otvora trećega prozora (mali polukružni ostatak). Lijevo i desno vide se kuće u ulici iza crkve.

Analizom slika stječe se dojam da je druga slika, koja prikazuje prostor svetišta, nastala nešto kasnije od prve, jer se na njoj zamjećuje nastavak rušenja lijevoga bočnog zida, koji je na prvoj slici gotovo čitav. Materijal od ruševine (crijep i drvena građa krovništa, cigle tornja) koji se spominjao u izvješću iz 1992. i kazivanjima svjedoka ne vidi se, raščišćen je cijelom sredinom crkvene dužine i napravljen je prolaz kroz crkvu, vjerojatno za mehanizaciju koja je trebala srušiti ostatak crkve. Samo se sa strane vide ostaci ruševnoga materijala koji je uz ostatke još nesrušenog zida. Ne vidi se ni trag glavnoga oltara kao ni bilo kojeg drugog unutarnjeg inventara. Tijekom višegodišnje izloženosti elementarnim nepogodama, posebice kiši, a uslijed nepostojanja krova, došlo je do "ispiranja" dijelova zidnih površina, pa se na slikama da zamijetiti nekadašnje slikarije (crkva je bila oslikana 1873., a te su slike prekrećene 1934. godine).

"Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve"

Tijekom listopada i studenoga 1994. posao na rušenju postupno je napredovao. Zbog opasnosti za okolne objekte crkva nije minirana odjednom nego su zidovi vučeni debelim čeličnim sajlama privezanim za vozila, uz aktiviranje mina manje snage.⁶² Navodno je bar u jednoj prilici sajlu vukao i tenk.⁶³ Kao osoba koja je izravno radila na rušenju spominje se Ferhad Muhamedagić iz sela Todorovo kod Velike Kladuše, nastanjen u Glini. Hrvatska ga je vlast po oslobođenju zatekla u Glini. Krajem 1996. uhićen je i protiv njega je provedena istraga jer je kao pripadnik SVK-a srušio crkvu, i to tako što je čeličnom sajlom vezao gredu po gredu i kamionom je vukao rušeci dio po dio crkve, a potom ostatak zapalio. Za to su ga optuživali Srbi koji su stanovali nedaleko od crkve.⁶⁴ Ostatke crkve kamionima su odvozili Svetozar Janus, Milan Gavrilović, Ljubomir Joka, Aleksa Simić i Mikan Martić iz Gline. Od srušene crkve dobiveno je 2800 m³ građevnoga materijala. Njime su nasipane ceste u selima Brnjeuška, Dragotina, Brubanj i Donji Klasnić, u "naselju Veljko Vlahović" (tzv. Boračkom naselju) i uz glinski nasip, poljski put iz Ulice Nikole Tesle iza pogona tvornice "Pliva", privatna dvorišta

⁶² "Uništene sve crkve", 16.

⁶³ "Banovina poslije 'Oluje'", *Naša ognjišta* (Tomislavgrad), (listopad 1996.), 10-11.

⁶⁴ NAZ, NDS, br. 27. Pismo zahvale s raznim priložima K. Lipaka upućeno Josipu Klariću od 31. I. 1997. i "Srušio crkvu uz pomoć kamiona", *Večernji list* (11. 11. 1996.).

Ilustracija 5. Izvještaj SO Glina o rušenju crkve

16

REPUBLIKA SRPSEEA KRAJINA
OPŠTINA GLINA
Opštinska uprava
Odjeljenje za privredu i
komunalne djelatnosti
Broj: 04-738/1-94.
Gline, 8.12.1994.godine.-

IZVRŠNOM SAVJETU
- o v d j e -

PREDMET: Informacije o nasipenju
puteva i rušenju crkve

U skladu s Programom koji je sačinio i predložio Izvršnom savjetu organ uprave - Odjeljenje za privredu i komunalne djelatnosti radi popravke i sipanja lokalnih i nerasvrstanih puteva na području opštine Gline, kao i uređenje i sipanje puteva koji su od prioritarnog značaja za potrebe 24. brigade. Nakon razmatranja ovog programa izvršni savjet je 2.08.1994.godine donio zaključak broj ols-456/1-94. u kome je zaključeno da se pristupe izvođenju ovih radnih zadatka, a u istom paketu je razmotreno i rušenje katoličke crkve te odvoz porušenog materijala na zato određeni deponij.

Kao nosilac ovih aktivnosti po ovom zaključku imenuje se Birač Ranko iz Gline, Ulica Cara Dušana bb koji je ujedno i organizator poslova koji se odnose na potrebe mehanizacije i svih ostalih radnji neophodnih da se ovaj dio poslova izvrši tačno i u predviđenom roku. Izvršenju ovog radnog zadatka pristupilo se prioritarno stim da se odmah poruši crkva te da se porušeni materijal odveze na deponiju "u staro korito rijeke Gline" kao i da se uredi prostor na mjestu gdje je bila crkva, dok će se za ostali dio radova sačiniti ponuda i troškovnik od strane Birač Ranka. Kada je u pitanju napred navedene ponude iste bi se odnosile na uređenje i sipanje lokalnih i nerasvrstanih puteva.

Ze početak ovih poslova naloženo je benzinskoj pumpi u Glini da izda Birač Ranku 5.000 litara D2 o čemu će i benzinska pumpa i Birač Ranko voditi potrebnu svakodnevnu evidenciju. Navedeno gorivo se stavlja na trošak Izvršnog savjeta opštine Gline.

Kako su u samom početku izvođenje ovih radova nastali nesporezumi, a oni su se očitovali u načinu korištenja goriva na benzinskoj pumpi kao i načinu rušenja i odvoza porušenog građevinskog materijala na deponiju Izvršni savjet opštine Gline je 11.08.1994.godine donio novi zaključak pod rednim brojem ols-456/2-94. kojim se naređuje da:

* HMDCDR, Fond "RSK"

pojedinih glinskih Srba, dvorišta Šumarije u Glini i Doma zdravlja u Vojniću. Ostacima crkve nasipane su šumske ceste "od prioriteta za vojsku" od Hađera do Gornjih Jama. Dosta je materijala kao šteta bačeno u staro korito rijeke Gline. Ondje je završio veći dio glavnoga oltara. Za te je "radove" Ranko Birač potrošio 4140 l goriva i 10.100 "jugodinar", od čega je za "reprezentaciju", dakle čašćenja rušitelja crkve, potrošeno tisuću dinara. U ime 24. glinske brigade SVK-a potrošnju goriva pravdala je Marija Arbutina.⁶⁵

Ilustracija 6. *Mjesto na kojemu je nekada bila crkva sv. Ivana Nepomuka*

Referent općinskoga organa uprave Dušan Baltić u izvješću "Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve" datiranom sa 8. prosinca 1994. iznosi da je crkva posve srušena, a teren na kojem se nalazila poravnat građevinskim strojevima. Baltić je u izvješću pun kritike prema "izvođaču radova" Biraču, kojega optužuje da "materijal od srušene katoličke crkve nije nasipao u staro korito rijeke Gline, već je nasipao ulice i ceste po selima, a i dvorišta nekih privatnih osoba, po principu 'ti meni – ja tebi'", a ne po planu i potrebama. Međutim, konstatira Baltić, rušenje katoličke crkve potpuno je izvršeno, nasipani su putovi od interesa za vojsku.⁶⁶ S druge strane, Ranko Birač nije

⁶⁵ HMDCDR, RSK, kut. 298. Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve Odjeljenja za privredu i komunalne djelatnosti Opštinske uprave Opštine Glina. Br.: 04-738/1-94., od 8. XII. 1994.; NAZ, NDS, br.: III. – Glina 1996-2001., fasc. 2. Imovnik župa Viduševac, Mala Solina, Glina i Maja. Br.: 174/98., od 10. VIII. 1998.

⁶⁶ HMDCDR, RSK, kut. 298. Informacija o nasipanju puteva i rušenju crkve Odjeljenja za privredu i komunalne djelatnosti Opštinske uprave Opštine Glina. Br.: 04-738/1-94., od 8. XII. 1994.

bio zadovoljan financijskim ishodom rušenja crkve, o čemu je kao općinski vijećnik govorio na sjednici SO Glina 15. lipnja 1995. godine. Na toj se sjednici raspravljalo o stanju cesta te se kritiziralo izvođače radova. Birač, koji se osjetio prozvanim, tada je održao izlaganje o svojim poslovima – “rušenju starih objekata” i nasipanju cesta. Ustvrdio je da je rušenje financirao svojim novcem, koji mu Općina Glina još nije posve refundirala, izgovarajući se da nije posao obavio “po planu i programu, pa nisam ja išao u gradnju, nego u rušenje”. Dragan Roksandić, vijećnik SDS-a Srpskih zemalja, na istoj je sjednici rekao Biraču “kao građanin koristim priliku da vam se zahvalim za sve što ste učinili za ovu opštinu”, a načelnik općinske uprave Branko Jović optužio je Birača da je na rušenju crkve dobro zaradio, ispostavivši Općini račun od 10.000 njemačkih maraka, te da je lažnim prikazom potrošnje zadržao većinu goriva.⁶⁷ Usprkos sporu o tome koliko se zaradilo i izgubilo na rušenju crkve, Dušan Lukač pohvalio se u Izvještaju o aktivnostima Izvršnog savjeta za 1994. “rušenjem opasnih i štetnih objekata” te da “u ovaj dio posla utrošeno je oko 4100 litara nafte što je plaćeno iz budžeta Skupštine opštine, dok su strojevi za izvršenje ovih poslova bili angažirani od vojske i privatnih lica...”.⁶⁸

Po završetku “radova” na mjestu crkve ostali su samo temelji, deformirana konstrukcija nosača crkvenih zvona s jarmovima i jedno krilo ulaznih crkvenih vrata. Drugo je krilo bilo odbačeno u obližnji gradski park. Bili su to jedini znakovi da je ondje nekada stajala crkva.⁶⁹ Nakon što je obavljeno raščišćavanje postojali su planovi da se na tom mjestu uredi gradska tržnica. Međutim, operacija “Oluja” omela je te namjere.⁷⁰ Uništene su i sve kapele u obližnjim selima koja su pripadala župi Glina.⁷¹

Treba reći da je istu sudbinu doživjela i petrinjska župna crkva sv. Lovre, čiji su ostaci iskorišteni za “kaldrmisanje” seoskih putova prema Bačugi i Luščanima.⁷²

Nakon oslobođenja Gline, polazeći od svjedočanstava osoba koje su u Glini živjele za okupacije o tome da su u starom koritu rijeke Gline vidjeli dijelove oltara koji su mehanizacijom bili prekriveni drugim materijalom, panjevima i smećem, te nađenih srpskih dokumenata o uništenju crkve, skupina župljana glinske župe počela je u proljeće 1996. u starom riječnom koritu u glinskom “Boračkom naselju”, u “bajeru”, ručno prekapati štu i iskapati ostatke oltara. Radove je nadzirao arheolog-konzervator Državne uprave za zaštitu prirodne i kulturne baštine Amalio Vekić. U okolnom šipražju pronašli su oštećeni kip kralja s glavnoga oltara. Do polovine travnja uspjeli su iskopali dio razbijenih dijelova glavnoga oltara (glavu anđela i dr.), oltar-

⁶⁷ HMDCDR, RSK, kut. SO Glina br. 3. Zapisnik sa 9. sjednice SO Glina 15. VI. 1995.

⁶⁸ HMDCDR, Fond 2, kut. 1078/1. Izvještaj o radu IS SO Glina za period od 17. II. do 30. XI. 1994. godine. Br.: 01a-741/94., od 12. XII. 1994.

⁶⁹ NAZ, NDS, br.: III. – Glina 1996-2001., fasc. 2. Imovnik župa Viduševac, Mala Solina, Glina i Maja. Br.: 174/98., od 10. VIII. 1998.

⁷⁰ “Svjedočenje glinskih zvona”, *Glas koncila* (27. 10. 1996.).

⁷¹ NAZ, NDS, br.: III. – Glina 1955-1995., fasc. 1. Zapisnik o primopredaji župa Sv. Ivana Nepomuka u Glini i Sv. Ilije u Maji od 18. VIII. 1995. Br.: 2687/1995.

⁷² “Ostatke crkve za kaldrmu”, *Vjesnik* (26. 6. 1993.).

stola, svetohraništa i ostalih oltara. Ostaci oltara pronađeni su i u trećem desnom odvojkju nekadašnje Šakićeve ulice kod starog korita Maje, kod pogona "Plive" te na šumskom putu u Gornjim Jamama. Uspjelo se pronaći 2/3 dijelova skulptura i kamene arhitektonske plastike glavnoga oltara sv. Ivana Nepomuka. Dio pronađenih dijelova oltara tada je izvučen, ali veći dio zbog težine nisu mogli ručno utovariti te su ostali na mjestu nalaza, uglavnom kod pogona "Plive".⁷³ Pločice s crkvenoga poda nađene su nakon oslobođenja u više kuća u Glini.⁷⁴

Od prikupljenog preostalog inventara crkava Glinskoga dekanata glinski župnik vlč. Jerneić organizirao je 1996. izložbu pod nazivom "Sitnice koje su nam ostale".⁷⁵

Nova glinska župna crkva sv. Ivana Nepomuka izgrađena je 2002. s druge strane gradskoga parka,⁷⁶ nasuprot mjestu gdje je nekada stajala stara, vrijedna i lijepa crkva, čije je 170 godina dugo postojanje, od kamena temeljca postavljenog 1824., završilo rušilačkim aktivnostima okončanim 1994. godine.

Kratice

HMDCCR – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata
MK, UZKM, F – Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Fototeka
NAZ – Nadbiskupski arhiv u Zagrebu
NDS – Nadbiskupski duhovni stol
RSK – Republika Srpska Krajina
SAO – Srpska autonomna oblast
SO – Skupština općine
SVA MORH, GSHV – Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske,
Fond Glavni stožer Hrvatske vojske
SVK – Srpska vojska Krajine
TO – Teritorijalna obrana
UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees
UNPROFOR – United Nations Protection Force

⁷³ NAZ, NDS, br.: III. – Glina 1996-2001., fasc. 2. Imovnik župa Viduševac, Mala Solina, Glina i Maja. Br.: 174/98., od 10. VIII. 1998.; JERNEIĆ, *Ratna spomenica*, 154; HORVAT, "Stanje katoličkih sakralnih građevina", 58; "Katedralnim oltarom nasipali bajer, ceste i dvorišta", *Sisački tjednik* (18. 4. 1996.).

⁷⁴ "Spašeno ili pronađeno", 11.

⁷⁵ "Sitnice koje su nam ostale", *Večernji list* (23. 12. 1996.).

⁷⁶ "Posvećena jubilejska crkva Sv. Ivana Nepomuka", *Matica glinska* 11 (2003), 5.

Jakša Raguz

A Contribution to the Research of the Demolition of Catholic Parish Church of St. John of Nepomuk in Glina

Summary

Based on the archival materials of Catholic Church and those of Serbian occupation forces, the author presents circumstances and sequence of the demolition of the Catholic church of St. John of Nepomuk in Glina, performed by the Serbian military forces and Serbian occupation civil authorities of Glina from 1991 to the end of 1994.

Key words: Catholic church, church of St. John of Nepomuk, Glina, Croatian War of Independence, Republic of Serb Krajina